

Skallror

TEXT: PATRIK ENGSTRÖM & SOFIA LUND

De finns i gräsmark, framför allt i marker som hävdas eller har hävdats. Vi känner lätt igen dem på de kvarsittande fröställningarna som ger ifrån sig ett rasslande ljud när de skakas. Men att bestämma dem till art är inte lika lätt. Här får du lära dig hur man skiljer våra svenska skallror åt.

FOTO: CECILIA RASTAD

Skallrorna är ofta karaktärsarter i hävdade gräsmarker.

Släktnamnet *Rhinanthus* kommer av grekiskans *rhinos* som betyder nos och *anthos* som betyder blomma. Namnet syftar på blommans utdragna överläpp. Det är en ganska speciell blomma med en utdragen kronpip. Blommans överläpp är hjälmlik med en utdragen tand längst fram, mer om denna lite längre fram. Underläppen är treflikad. Blomman är gul och har fyra ståndare, håriga ståndarknappar och ett stift. Men mest karaktäristiskt är nog det uppblåsta och från sidorna plattade fodret. Det står ut både under blomningen och när frukten mognat. Frukten består av en plattad kapsel som mer eller mindre omges av fodret. Det är häri det fina ljudet uppstår.

Skallrorna är ettåriga örter med upprätt stjälk, ofta 10 till 50 centimeter höga. De kan vara grenade eller ogrenade. Bladen är smalt ägg-runda och trubbtandade med lite nedsänkt nervatur. De sitter motsatt på stjälken. Rosettblad saknas. Blommorna sitter i en klase och fruktställningen kan när den vissnat stå kvar som en ljusbrun vinterståndare

Skallrorna hör till familjen snyltrösväxter Orobanchaceae. Andra släkten i den här familjen är rödtoppor, kovaller, ögontröster, svarthö, spiror, vätteros och – så klart – snyltrötter. Liksom rödtoppor, kovaller, ögontröster och svarthö så är skallrorna halvparasiter. Det innebär att de suger näring ur andra växter. Det görs via rötterna som kopplar in sig på rötterna av gräs och örter i närheten. Men de har också fotosyntes.

I databasen *Plants of the World Online* listas 47 arter i släktet, alla hemmahörande på norra halvklotet. Men taxonomin är rörig och det verkar finnas en ganska stor diskrepans i vad man på olika håll erkänner som art eller inte. I Sverige har vi om vi ska följa Artfakta tre arter – ängsskallra, höskallra och öselskallra. Men det finns oklarheter även här. Och inte verkar de vara särskilt lätta att artbestämma heller.

Hopblandning och felaktiga artbestämningar

De vanligast förekommande arterna är ängsskallra och höskallra. I Artportalen ser man då och då att ängsskallra rapporteras som höskallra. De felbestämningar som upptäckts är de där ett foto av tillräckligt god kvalitet för en artbestämning finns. I flera fall där Patrik uppmärksammat rapportören om felbestämningen har denne hänvisat till att blomman har en blålila tand vilket rapportören haft uppfattningen att ängsskallra inte ska ha. Detta missförstånd verkar komma från att man i *Nordens flora* av Bo Mossberg och Lennart Stenberg, och även i föregångaren till denna, har avbildat en ängsskallra med gulvit tand medan höskallran som avbildats har en blålila tand. Dessutom står i texten under ängsskallra att överläppens tänder är knappt en millimeter, otydliga och gulaktiga vilket gör saken än mer förvirrad. Det är alltså lätt att dra den felaktiga slutsatsen att ängsskallra inte har blålila tand i blomman. Patriks uppfattning är att man oftare ser ängsskallra med blå eller blålila tand än med gulvit eller vit. Härförleden tittade han på de hundra senast uppladdade fotona av ängsskallra på Artportalen där man såg blommor. Hela 86 stycken hade en blå eller blålila tand och endast 14 en gulvit eller vit.

Så hur skiljer man då en ängsskallra från en höskallra? Ängsskallra har mindre blommor, mindre än 16 millimeter långa, med ett rakt kronrör. Höskallran har större blommor, minst 16 millimeter långa, med ett böjt kronrör. Tanden i blommans överläpp är högst en millimeter lång hos ängsskallra medan den hos höskallra är minst 1,5 millimeter lång. En annan karaktär är att fodret hos höskallra är otecknat och ljust gröngult medan det hos ängsskallra ofta är mörkare med tydliga mörka teckningar. Här får man dock se upp med underarten fjällskallra vars foder mer liknar det hos höskallra. En fullständigare beskrivning av arterna följer här nedan.

Ett vanligt missförstånd är att färgen på överläppens tand skiljer ängsskallra från höskallra. Så är det inte, färgen på tanden kan variera. Här ser vi en ängsskallra.

Skallrorna känns lätt igen på sina karaktäristiska fröställningar även efter blomningen.

Artbestämning

FOTO: ANNA HAMMAR

Ängsskallra känns igen på mörkgröna blad och ofta lite teckningar på fodret. Överläppens tand är liten och stiftet ej utskjutande.

Ängsskallra *Rhinanthus minor*

Ängsskallra är lågväxt, ofta 10 till 30 centimeter hög. Stjälken är ogrenad eller upptill sparsamt grenad. Bladen är mörkgröna och ofta lite bredare än hos höskallra. Fodret är brungrönt, underarten fjällskallra har dock ljus foder. Kronan är klargul, upp till 16 millimeter lång, och har en rak kronpip. Tandens på överläppens undersida är kort, upp till en millimeter lång och ibland otydlig. Den kan vara blekblå eller blekgul. Det håriga stiftet skjuter inte ut ur blomman. Vid varje blomma sitter ett brungrönt stödblåd. Ängsskallra är variabel och brukar delas i tre underarter, vilka ibland betraktas som skilda arter.

Äkta ängsskallra subspecies *minor* är tidigblommande och växer på öppen, torr till fuktig gräsmark så som ängar, vägkanter, hedmarker, gles skogsmark och ruderatmark. Plantan har uppåtriktade grenar. Blommornas stödblåd är mörka och har korta tänder vid basen. Äkta ängsskallra förekommer från Skåne i söder till Lule lappmark i norr och i större delen av Europa.

Smalskallra subspecies *stenophyllus* är mer senblommande. Den har båglik uppböjda grenar och smalt lansettlika blad. Smalskallra växer på hedar, strandängar och i dynsänkor. Den här underarten erkänns inte av *Plants of the World Online* utan hanteras där som en synonym till äkta ängsskallra.

Fjällskallra subspecies *groenlandicus* är grövre och ljusare grön, med blekare stödblåd som har långa och mer utstående tänder vid basen. Fjällskallra är nordlig och förekommer huvudsakligen i fjälltrakterna, från Härjedalen till Torne lappmark, där den växer på frisk gräsmark. Fjällskallra förekommer även i norra delen av Nordamerika, på Grönland, Island, Brittiska öarna, i Norge, Finland och norra delen av Ryssland. *Plants of the World Online* hanterar fjällskallra som en egen art.

FOTO: GUN INGMANSSON

Öselskallra är mer eller mindre purpurfärgad.

FOTO: JOAKIM EKMAN

Fjällskallra är en nordlig underart av ängsskallra.

Höskallra *Rhinanthus angustifolius*

Höskallra är lite högre, ofta 20 till 50 centimeter. Stjälken är upprätt och grenad eller ogrenad. Bladen är ljusgröna och lansettlika, ofta smalare än hos ängsskallra. Blommornas stödblad är ljusa, ofta vitgröna och fodret är ljusgrönt. Kronan är klargul, längre än 16 millimeter, med böjd kronpip. Överläppens tand är tydlig, ofta mörkt blå, och minst en millimeter lång. Stiftet är kalt och utskjutande. Höskallra är ofta mer slättergynnad än ängsskallra som istället är mer betesgynnad. Arten är variabel och brukar delas i tre underarter.

Höstskallra subspecies *angustifolius* är grovt byggd med båglikt uppböjda grenar och flera bladpar mellan de översta grenarna och de nedersta blommorna. Höstskallra växer på öppen frisk mager mark, det kan vara vägrenar, ängar, sumpmarker, heddar, bryn eller strandängar. Höstskallra är ganska vanlig i södra och mellersta delen av landet. Den blommar i augusti till september. När fröna mognar är de brett vingkantade.

Äkta höskallra subspecies *grandiflorus* är oftast ogrenad eller har korta uppåtriktade grenar. Ofta saknas blad mellan det översta grenparet och de nedersta blommorna. Äkta höskallra växer på frisk eller fuktig mark i slättermarker och naturbetesmarker, på senare tid har den minskat kraftigt. Den blommar i juni och juli och har liksom föregående brett vingkantade frön.

Åkerskallra subspecies *apterus* är sparsamt grenig. De mogna fröna saknar vingkant. Åkerskallra var i äldre tid ett vanligt åkerogräs, särskilt i något fuktiga och sandiga åkrar, men har genom effektiviserad utsädesrensning nästan helt försvunnit ur den svenska floran. Åkerskallra är idag rödlistad som starkt hotad (EN).

FOTO: ANNA PIELACH

FOTO: HÅKAN GUSTAFSON

Om man plockar loss en blomma kan man se att kronpipen är rak hos ängsskallra (till vänster) och lite böjd hos höskallra (till höger).

Öselskallra *Rhinanthus osiliensis*

Öselskallra skiljer sig från ängsskallra och höskallra genom att foder och blommor är glandelhåriga. Den har normalt färre och kortare grenar än de andra skallrorna. Hela plantan är ofta mer eller mindre mörkt purpurfärgad. Den blommar senare än de andra skallrorna, vanligen i slutet av juli eller i augusti.

Öselskallra växer uteslutande i källkärr. Ofta sitter den på tuvor av axag alldeles intill källflödena. Arten är i Sverige endast känd från två områden på Gotland. Utanför Gotland är arten endast känd från västra delen av Ösel i Estland.

Öselskallra beskrevs först på 1930-talet, då som underart till en östlig art. Sedan dess har det varit många diskussioner om vad öselskallra närmast är släkt med och om den ska vara art, underart eller varietet. Att öselskallra finns i Sverige bekräftades inte förrän 2007. Det pågår dock en diskussion om huruvida den gotländska skallran är identisk med öselskallra. Arten är idag rödlistad som nära hotad (NT). 🌱

FOTO: PER LAGERÅS

På håll känns höskallra igen på det vitgröna fodret. Här syns även överläppens relativt tydliga tand och det lite utskjutande stiftet.